

ESZES MÁTÉ

Az én kis falum

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST

Z-füzetek/32

**A sorozatot szerkeszti
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© Eszes Máté, 1991

Letölthető:

Hajnali harangszó

Bernát tisztelendő úr koránkelő. Az ötórás harangszó előtt rendszerint megeteti az állatokat, nyolc anyajuh, egy kos, a ketrecekben három anyanyúl és hét süldő várja a takarmányt. A tisztelendő úr az egyházközség költségére vásárolta az állatokat. Amióta nehezebbre esik a kaszálás, ezek tartják rendben a parókia udvarát. Mindent lelegetnek, még az akácfák alsó ágait is lecsupaszítják. Fűnyírógéppel nem lehetne így gondozni a gyepet, ilyen zsengén, dúsan-zölden tartani a kertet. A birkák pedig hálából Bernát atya szakértő gondoskodásában részesülnek, amiről bárki meggyőződhet, csak rá kell néznie a gyapjúkra, vagy megtudakolnia szaporulatukat. Évek múltán egész kis nyájjá duzzadt volna már az állomány, ha el nem adogatja a tisztelendő a bárányokat. Az értük kapott pénzt gyertyára és virágra költötte, ugyanis hosszú szolgálata alatt rájött, hogy a díszes oltár jobban vonzza a hívőket, mint az ige. A mi parókiánk megszerezte híres szegénységéről, illik rá a mondás: szegény az eklézsia, maga harangozik a pap. Bernát tisztelendő két év híján hatvan esztendeje harangozik a falunak. Kezdi reggel öt órakor, munkába szólítva hívőt és hitetlent, mert a harangszó mindenkié. Amikor a felszentelés után fiatal papként hozzánk került, hamar beleszokott a teendőkhöz. Elődje előbb a templomi szolgálatot engedte át neki, azután a parókia körül végzendő munkákat. De a reggeli harangozás, az elején, iszonyúan nehezebbre esett. Fiatal volt, a fiatalok egészséges, mély álmával. Sóvárgott a késői felkelés után. Ezt a vágyakozást még csak tetézte, hogy a mi falunk Bernát atya szavával: „Szűzanya kötőjében van”. A kis völgyben meghúzódó falucskát magas hegyek koszorúja öleli. Napfelkelte után huszonkét perccel csillannak meg az első napsugarak a templom tornyán. Minden áldott nap huszonkét percet késik a hajnal.

Túl a nyolcvanon a köszvénytől sajgó öreg test nem kívánja már a kényelmet, érzéketlen minden öröme. A hajnali ébredés valóságos megváltás a félálomban telt éjszaka után.

Bernát atya belekapaszkodik a vaságy végéhez hurkolt kenderkötélbe, szuszogva ülőhelyzetbe húzódkodik, egy mozdulattal jobb lábát a padlóra lógatja. Leszáll az ágyról, gyufa után kotorászik az asztalon, gyertyát gyújt. Felhúzza a redőnyt, a Púpos-hegy fölött fémesen remeg a levegő, a templomkert cseresznyefái között a sűrű homályból súlyosan sötétlik a fekete pincelyuk. Magára ráncigálja a reverendát és átcsoszog a konyhába. A gázrezsón alágyújt a Mária által még este odakészített lábasnak. Forralt bor készül. Mária negyven éve házvezetőnő Bernát atya mellett. Gömbölyű vállú, erős keblű, takaros özvegyasszonyként került a parókiára a nagy háború után. Férje odaveszett a Don-kanyarban. Vezeklésként szegődött az akkor még tetterős, hitében szilárd férfi mellé.

Konyhából nyíló kamrája vasalt tölgyfa ajtaja mögött hallja a neszeket, de nem kel fel, befordul a fal felé. Az öreg pap kanállal mer a forró italból poharába, kortyol néhányat, torkát köszörüli és köszön az ajtó felé:

– Jó reggelt, Mari! – ez az egyetlen civil köszöntés, mely földi halandónak szól; válasz negyven esztendeje nem érkezik rá.

Bernát atya kireteszeli a konyhaajtót, fapapucsában végigkopog a veranda kövén, indul a kert végébe, az aklokhoz. A feltámadó szél csavargatja szikkadt lábai körül a reverendát, alá-alá kap, pöffösen dagasztja, s ettől öreges járása energikussá válik.

Letér a kitaposott útról, a fészter végénél megáll. Elöl felhúzza derékig a reverendát, pössent.

Az utca felől rekedt hang reccsen rá:

– Üdvözlj, te vén csuhás! Csak nem a birkáidat nyomorgatod?

A kékre mázolt deszkakerítés fölött napszitta, nyúzott arc vigyorog az öreg papra.

– Kegyelmezzen az Ur a latroknak is. Ej, ej, Hadobás, hamis úton jártál megint.

Hadobás terepszínű sátorlapból ropogós lucernát zúdít át a kerítésen a pap lába elé.

– Etesd meg a nyulaiddal meg a bürgéiddel, Bernát. Azok nem olyan finnyásak, mint te.

– Rajtavesztesz egyszer, Hadobás. Lesújt rád az Úr haragja, a téesz földjén, lopás közben. Gyere el vasárnap a templomba, gyónd meg a tolvajlásaidat, én feloldozlak.

– Törődj a saját lelked üdvösségével Bernát, és hizlald a nyulaidat. No, békesség. – Hadobás Feri hátára dobja a maradék köteg lucernát, és mintha úszna, tovabukdácsool feje a kék palánk fölött.

Az öreg pap dühös szégyenkezéssel nyalábolja fel a harmatos herét, szór belőle a birkák elé, de hagy a nyulaknak is. Csak akkor enyhül meg, amikor a szürke szőröcsomók ágaskodva szálazzák és frissen ropogtatják az égből hullott lucernát.

Visszaballag a házig, közben elszáll a mérge. Hadobás Feri csak ha egyedül vannak, akkor használja közös múltjuk bizalmaskodó, pimasz hangját. Mások jelenlétében tisztelettel beszél vele, még a hangsúlyra is ügyel.

A Púpos-hegy csúcsáról derengő rózsaszín fény a templom ablakait is rózsaszínre festi. A veranda asztról magához veszi a táskarádiót és elindul harangozni. Ötvenhárom lépcsőfok a templomajtóig, huszonhét belül a karzatig, ez összesen nyolcvan. Tavalyelőtt, amikor az ajtóig vezető betonlépcső készült, karfával, megbeszélte a kőművessel, hogy négy-öt lépcsőfokként pihenőt iktasson be, hogy szusszanhasson közben. Így is sajog a lába, mire dolga végeztével visszaér a parókiára. A verandán beleereszkedik az öreg karosszékbé, kilép a cipőből, lábát mozgatja. A kopott ízületek ropognak, akár a heves tűzre vetett rözse. Mária már talpon van, lavórban forró vizet hoz, megmossa az öregember lábát. Ezt naponta háromszor megismétli, minden harangozás után. Most is erős ujjaival gyúrja, gyömöszöli az öreg lábszárát, lábfejét, s előbb halkán, majd egyre hangosabban hajtogatja: – Huszonhét, huszonhét, huszonhét...

Bernát tisztelendő nem szereti hallani ezt a számot. Ujja hegyével megérinti az asszony vállát, és nevéen szólítja.

– Mária!

Az asszony riadtan ránéz és elhallgat.

Egy nyár eleji napon történt, lehet nyolc éve is már. Tóni, a félnótás küldönc rohant a papiak udvarán a tojást számoló asszonyhoz.

– Az Elnök üzeni, hogy a fiát homlokon találta egy kő, szörnyethalt.

Mária legényfia a kőfejtőben a robbantásoknál volt sziklafigyelő. Az asszony a huszonhetedik tojásnál tartott a számolásban. Fel se nézett, megremegett a válla, felpúpozódott a háta, és folytatta tovább a számlálást, de attól fogva minden tojás huszonhetedik volt.

A borbély

– Volt itt a háború előtt olyan szegénység, hogy attól koldult a nép! – Ez a vessző-paripája Bohusnak. Őt mindenki így hívja. Bolyhos Tekla a becsületes neve, de ezt talán csak a postás tudja, meg Bernát tisztelendő, aki megkeresztelte. Az államosítás előtt kocsmája volt a faluban az öregasszonynak, most „bögrecsárdát” tart fenn. Házának ablaka a Fő utcára nyílik. A nyitott ablakon át vizespohárban pálinkát nyújt ki Gyulának, a borbélynak. – Fösvény nép volt ez, itt mindenki kuporgatta a garast, hogy még egy darab földet vehessen. Min spórolhattak egyében, mint a hasukon. Nyáron dologidőben is tarhonyán, ciberelevesen és vereshagymán, szalonnán éltek.

A járdán toporgó borbély remegő kézzel nyúl a pohárért, felhajtja az italt, megnyugszik, a visszautat a pohár Bohus kezébe tánc nélkül teszi meg.

– Adj még egy pohárral, Bohuska. Visszafelé kifizetem. – Az újabb pohár pálinkát Gyula mohóság nélkül, finom mozdulattal issza ki. Borostás arca megrándul, a sovány nyakszirten remegés fut át. Mielőtt elindulna, illendőségből hallgatja egy kicsit Bohus szóáradatát.

– Ha valaki megbetegedett a családban, még a nagygazdák sem hívtak orvost. Legfeljebb füves Rózsit hívták, akinek tudománya annyit ért, mint halottnak a szentelt víz. Tengeri hagyma, ricinusolaj, pókháló, gőzölés megfelelt minden nyavalyára. Bezzeg ha a ló vagy a disznó betegedett meg, ha a tehén felfúvódott, azonnal szaladtak az állatorvosért, még hóviharban is elhozták a szomszéd faluból. – Bohus elhallgat, alaposan szemügyre veszi a borbélyt, és mintha most látná először, megkérdezi: – Gyula, te miért iszod el az eszed?

A borbély megütközve mered az öregasszonyra, farkasszemet néznek, s akadozó lélegzettel csak annyit mond:

– Ivás nélkül nem bírom elviselni a szagukat. A legtöbb orrfacsaró büzt áraszt – hát ezért. – Gyula sarkon fordul és az iszákosok óvatos-ingatag lépteivel elindul a felvég felé.

A falut egyetlen kövesút szeli át, kétoldalt poros kis mellékutcák ágaznak, futnak szét belőle, mint a szőlőindák. A templom toronyórája még nem ütötte el a hatot. Kihalt az utca. Gyula átvág a templom téren, itt az út kiöblösödik, hogy azután a zöldséges bolt és szemben a fodrászszövetkezet újra eredeti szélességére fércelje. Lelassítja lépteit, vet egy pillantást a fodrászat ajtaja feletti cégtáblára, majd lejjebb siklik szeme a fél évtizedes divatot idéző reklámfotókra. A brillantinos férfifej akárha szeplős lenne a légyszartól. Harminckilenc éve és három hónapja vették el Gyula borbélyműhelyét, mivégett, máig sem érti. A proletárdiktatúra nem tűrhette a kizsákmányolást. Két segéddel dolgozott, közmegelegedésre. Egy ideig hiányzott a haj szesz, a pitralon és a borotvaszappan illata, de amikor a szövetkezet megalakult, és hívták vissza dolgozni saját műhelyébe, büszkesége nem engedte, hogy a főnökké előlépett segédje dirigáljon neki. Azóta házakhoz jár borotválni, haját vágni. Ő a halottak és a halni készülő borbély. Ma az öreg Pelyhe Jani, a cipész a soros. Gyula hozzá igyekszik a felvégre. Kopogtatott a kaszás a kecses női cipők és elnyűhetetlen bakancsok készítőjének ajtaján. Irigyei szerint még nyolcvan évesen is a szoknyája alá nyúlt a menyecskéknek. Mértékvetel közben, mintha véletlenül esne, egyre feljebb kúsztak ujjai a szép formájú lábakon, és ha nem csaptak a kezére, ott helyben, a suszterszéken ölébe ültette az adakozóbb kedvű hölgyeket.

Gyulát Margitka már a kapuban várta.

– Azt hittük, nem éri meg a reggelt. Egész éjjel ébren volt, félrebeszél. – A kisírt szemű asszony zsebkendőjébe szipogva betessékeli a borbélyt a nagy szobába, az ura ágyához.

Az öregnek csak fakó arca világít a dunyha alól. Ádámcsutkája le-fel szaladgál, formátlanul hagyják el merev ajkát a szavak.

– Margit..., Margit, te menj ki. – Az öreg a dunyha alól előhúzott csont és bőr ujjával ad nyomatékot szavának.

Amikor egyedül maradnak, izgatottan utasítja Gyulát.

– Gyújts rá, gyorsan, mindjárt bejön. Adj egy slukkot.

Margitka nem engedte, hogy a szobában akárki is dohányozzon.

Hogyisne! A bűdös bagó szagát beszívja az ágynemű, befüstölődik tőle a hófehér fal! Pelyhe Jani házasságuk ötven esztendeje alatt a műhelyben szívta. Azóta pedig, hogy ágnak esett – sehol. Gyötörte a nikotinéhség cudarul, de az öregasszony nem adta be a derekát, egyre csak azt hajtogatta: „Majd ha felépülsz, szívod újra, a műhelyben.” Pedig az orvos megmondta neki, hogy halálán van az öreg, de úgy gondolta, ha enged, gyengeségével elárulja magát, elárulja, hogy nincs remény.

Gyula meggyújtotta a cigarettát, és tenyerébe fordítva paraszát, adott egy slukkot az öregnek. Az mélyen leszívta, élvezettel, azután orrán, száján egyszerre engedte ki a füstöt. De a pöfékelés köhögésbe fulladt.

– Öh ... öh ... Köszönöm neked Gyula. Ez a gonosz vénasszony nem hagy egy szál cigarettát sem elszíni. Hiába kérlelem. Hiába mondom neki, hogy a fronton a roham előtt, lehúzódv a lövészárokb, még a százados úr is megengedte... – Újabb köhögési roham. – Beszélhetek is neki. Fázom állandóan. Hívtam az éjszaka is, feküdjön mellém, melegítsen meg utoljára – hát nem. Hallottam, kint azt mondta a menyének, nem vagyok eszemnél.

Gyula kezében a szappanhabos borotvatállal áll az öreg fölött. A pengét már megfente.

– Kezdhetem, Jani bátyám?

– Ne még, ne. Előbb adj még egy slukkot. – Gyula lerakja a szerszámait, szájába illeszti az öregnek a cigarettát, párnát gyömöszöl a háta mögé, mert fekve mégsem borotválhatja.

Gyula érzi a felelősségét. Beszappanozás előtt lefényképezi magának az öreg arcát. Az átlátszó, viaszsárga bőrnek elég egy óvatlan érintés, s a borotvának ott marad a nyoma, és lehet, hogy már soha többé nem forrad be. Azt a szégyent, hogy a rokonok a ravatalon összekaszabolva lássák az ő vendégét, Sárosy Gyula nem vehette a lelkére. Apró húzásokkal kezdi a kiálló pofacsonton, majd bal mutatóujjával felfelé húzza az öreg bőrét, hogy a ráncok kisimuljanak a penge előtt. Mielőtt a másik oldalhoz fogna, felveri a szappanhabot a pamaccsal, boszorkányos gyorsasággal megfeni a pengét, és munkához lát újra.

Gyula még nem végez, amikor Margitka bejön, letelepszik a kanapéra, beleszimatol a levegőbe, megérzi a bagószagot, de nem szól.

– Gyere holnap megint, Gyula, várlak – mondja az öregember. Az arcszesz és a szappanhab illata hajdanvolt vasárnapok emlékét juttatja az öreg eszébe. Fiatal volt, egészséges. A tízórás nagymise előtt, még hétköznapló ruhában lement borotválkozni Gyulához.

Politikáról, fociról vitatkoztak. Mikorra frissen borotválva hazaért, Margitka kikészítette az ünneplő ruhát az ágyra, csak bele kellett bújni. Az ingének keményítőszaga volt – nagyon szerette.

Az öregember ragaszkodott a hajnali borotválkozáshoz. Amíg Gyula matatott rajta, úgy érezte, hogy inkább az élőkhez tartozik, mint a holtakhoz.

– Ha nem jössz, én megyek érted.

Sárossy leakasztotta az ablak kilincséről a borotvaszíjat és táskájába rakta. A kést mindig ujja közé csippentve törölte meg. Pakolászás közben Margitka fele sandított, aki fejével bólogatott. Így hát megígérte a másnapi borotválást az öregnek. Sietve elköszönt, szinte kimenekült a levegőtlen szobából. Margitka a ház előtt érte utol és csúsztatta a zsebébe a munkadíjat.

Gyula, megnyújtva lépteit, mindkét karjával a levegőben evezve, táskáját neki-neki koccantva a kerítésnek, suhant a Felsőbe. Ez a felvég kocsmája. Mire odaért, a nagykapuról már levette a lakatot Marci, a kocsmáros, de az ajtó még zárva van. Az udvaron gyülekeznek a törzsvendégek, alig beszélgetnek, várnak a jelre, hogy megcsikorduljon a zárban a kulcs. Egyre közelebb nyomakszanak az ajtóhoz – türelmetlenek. Gyula nem tolakszik, ő már felhajtotta Bohusnál a magáét, ráér, zsebében ott lapul a mai keresete. Elüldögélhet belőle egész nap itt a kocsmában, még talán a bisztróban egy bablevesre is telik.

Flóri

Éktelen csörömpöléssel özönvíz előtti Skoda kanyarodik a tanácsháza elé. Rendszáma nincs, sem elöl, sem hátul, ecsettel van ráamázolva: MUNKAGÉP. A lemezzel leválasztott fülkéből – a hátsó rész rakfelület – nagydarab, bozontos alak kászálódik elő. Megcélozza a bejáratot, már a folyosón elbődül:

– Mi az úristen ez, Kazikám? – Az utolsó pillanatban sápadt, madárcontú asszonyka toppan elé, széttárt karjával tartóztatja fel az elnök irodája felé nyomuló hústornyot. – Az elnök elvtárs tárgyal, a megjétől vannak nála. Senkit sem fogad!

– Mióta levelez velem az elnök elvtárs... mi? És mióta hoz határozatot a földbérletem megszüntetéséről – megkérdezésem >nélkül? – Az óriást az indulat majd szétveti, kiugró pofacsontján megfeszül a bőr. – Mondja meg neki, aranyoskám, hogy Daku Flóri van itt. Jöjjön ki, mert rátöröm az ajtót.

A lármára zömök, csupa izom ember lép ki az irodából, megfogja a levegőben Flóri pecsétes határozattal hadonászó kezét, és fojtott hangon mondja:

– Menj haza, Flóri.

Az óriás megfeszíti karját, nyaka kivörösödik, de nem bírja kiszabadítani magát Vallyon Kazi tanácselnök vasmarkának szorításából.

– Tépd szét! Most azonnal. Különben megkeserülöd! – tör ki a melléből.

– Nem tehetem. A testület döntött így.

– Szarok a testületre. Tépd szét – mondja kissé megjuhászodva Flóri. Már nem állja tovább az elnök pillantását, vesztett.

– Délután kiküldöm hozzád a műszaki ügyintézőt, mindent elmagyaráz részletesen.

– Az elnök elengedi Flóri karját, sarkon fordul és eltűnik a párnázott ajtó mögött.

Daku Flóri elgyötört arccal néz az elnök után, és mintha hipnózisból ébredne, álmos mozdulattal összehajtja a határozatot, zsebébe süllyeszti, és lomhán lépdel végig a visszhangos folyosón.

Az épület előtt beül az ócska batárba és elhajt a tanyájára. Amíg a „vörös nyíl” –

így hívja a vedlett tragacsot – végigzötykölődik a hepehupás makadámúton, van ideje tünődni a múlton. Ötvenegyben kezdődött a viszálykodás közöttük, amikor Vallyon Kazi mint újdonsült tanácselnök elfoglalta a falu közigazgatását egyedül intéző jegyző helyét. Rendet csinálni küldték. Ettől kezdve Kazi lépten-nyomon keresztezte az útját. Abban az időben ő vezette a mézszárszéket, és hamarosan feltűnt az elnöknek, hogy olyan gazdag a választék különböző húsokból, mint sehol a környéken. Minden hétre esett két-három kényszervágott birka, egy borjú, de még marha is. Tehetett ő róla, hogy a tehenek felfúvódtak a zöld herétől, a birkák lába pedig beszorult és eltört az aszálytól megrepedezett legelőn? Az állatorvos kiadta a kényszervágásra az engedélyt – ment minden simán.

Tett ő többet is a faluért. A szigorú vágási tilalom ellenére őt hívták házakhoz is leöltni a disznót, rendszerint éjszaka. Úgy kifinomodott a technikája, hogy meg sem nyikkant az állat a kezében. Feketevágásnál ennél nem volt semmi fontosabb. Gyertyafénynél dolgozta fel a húst, ördögös gyorsasággal.

Sorra került a jegyző és a falum megbízott rendőr disznója is. Mindenki tudott mindent. Ez a titkolódzás és cinkosság, a törvény kijátszásának ez a népi társasjátéka, elsimította a korábbi ellentéteket is a faluban. Ravasz találékonysággal keresték a rejtekhelyeket a felfüstölt sonkának és szalonnának. Ha a fináncok megvesztegethetetlenek voltak, mert ez is megesett, megkezdődött a bújócska. Lévai Ilka vesszőkosárba dugta a húsvéti sonkát, a tetejére meg kotlóst ültetett petróleumlámpával válogatott csíráképes tojásokra. Faragóék a trágyadombba ásták el ponyvába bebugyolálva a füstölt szalonnát és oldalast. Nem sokra ment a begyűjtőbiztos, ha naponta bekukucskált a kemencekéménybe is, mert a belülről láthatatlan oldaljártatban füstölődön a hús.

A falu még ki sem aludta a húsvéti locsolkodás mámorát, amikor híre jött, hogy a jegyző és a körzeti megbízott feljelentette Daku Flórit feketevágásért. Most akadt idő erre is bőven, amíg a következő vágásig a szalmakazal alá rejtett süldő kés alá hízott. De a feljelentés a másfél, kétszáz disznó leölése helyett csak egyetlen jelképpé emelkedett feketevágást rótt fel Flórinak. A bírósági tárgyaláson Flóri derekasan viselkedett. Az ítélet Polcz bíró úr hangulatától függött, ha jó kedve volt harminc napot, ha rossz, negyvenet kapott.

Flóri, miután leülte a kiszabott büntetést a járásbíróház tömlőcében, a mártíromság és hősiesség glóriájával a fején tért haza a faluba. Lépten-nyomon érezte az emberek háláját. A pillantásukból, egy kézszorításból. Ő mindenkit megelőzve a faluban, eljutott a kommunizmusba. Sárossy ingyen borotválta, nyírta a haját egész évben, a piacon nem kértek tőle pénzt a kofaasszonyok, mikor összeszedte a szükségletéhez nélkülözhetetlen árut. Ami azután példa nélkül álló volt: Vona Bori kocsmájában ihatott, mint a nádgyökér – csak úgy gratisz.

Aranyélet volt ez, de nem tartott sokáig. Vallyon Kazi addig szaglászta Flóri után, amíg tetten nem érték. Engedély nélküli vágás, rendszer ellenes izgatás, hivatalos személy elleni erőszak voltak a vádpontok ellene. Két és fél évet kapott, amiből egy évet le is ült. Szabadulása után börtönben összeszedett nyavalyája mestersége feladására kényszerítette. Egyik napról a másikra mindkét kezét kiütések lepték el. A börtönorvos az ekcémák közé sorolta a bajt. Saját szavaival olyan csapás volt ez rajta, mint amikor a csillagász megvakul.

Flóri életében nyugtalan hónapok következtek. A börtönben elszenvedett megaláztatások nem törték meg. A kényszerűség hatására béklyóba vert, féktelen természete, mint a vulkán robbant ki. Előbb felvásárló lett az állatforgalmi vállalatnál. Hamarosan rá kellett döbennie, hogy a kesztyűs kéz – az ekcéma miatt télen-nyáron kesztyűt hordott – nem előnyös az üzleti életben. – Ja, kérem! – panasolta Sárossynak, a

borbélyszékben ülve –, a kézszorításnak, a kézmelegnek még mindig jelentősége van a bizalom felkeltésében, az alku megpecsételésében.

Hamarosan más munka után nézett, mert a félsikert nem szívelhette. Emberkereskedő lett. Munkásokat toborzott az állami gazdaságnak idénymunkára, gyapotszedésre és rizsaratásra. Mivel ez számára is idénymunka volt, idejét egyszerre több vállalkozás között osztotta meg. Megvásárolta a falu határában a Végessy-féle romkastélyt. Kilenc hold földet vett haszonbérbe a község tulajdonában levő tartalékföldből. Silány parlagföld volt ez a kastély körül, senkinek sem kellett a földosztáskor. Libafarmot akart létesíteni. Első teendőként a kastély parkjában álló kút tisztításához kezdett, s hogy bőségesen legyen vize, Sápi Ferivel szövetkezett, a falu egyetlen kút-fúró mesterével. Tizenhat, tizenhét méterre fúrhattak le, amikor csoda történt. A szokatlanul finom iszap előbb kénes büzt árasztott, majd a kút fenekén rotyogni kezdett, mint az üstben a lekvár.

– Ferikém, a keservit, megfogtuk az Isten lábát! Gyógyvizet találtunk! – Flóri bakkecske módra szökdécselt, összecsapkodta nagycsontú, kesztyűs kezét. – Társak leszünk, meggazdagodunk, gilt?

– Fellegekben jársz. Még ha igaz is, amit állítasz, mire elhiszik ezt neked, megőszülsz.

– Te meg a magad ásta lukakból nem látsz a világból egyebet a korhadt kútkávánál. Nincs képzeleted. Ide figyelj! – Flóri felugrott a kútból kikotort sáros földkupac tetejére, és veszettül taposni kezdte. – Aranyat leltünk, cimborá! Ennek a hírére még külföldről is idejönnek az emberek. Zarándokhely lesz ez itt. A bénák eldobálják mankóikat. Ez a düledező urasági kastély üveg-beton gyógyszállóvá épül át, a silány bekötőút kétsávos műúttá lesz.

Sápi Feri csak hümmögött, belátta, hogy nincs helye a józan beszédnek. Beleegyezett abba is, hogy a kútúrószerszámaival betársul a vállalkozásba, ha lesz a dologból valami. Flóri még meg is eskette a titoktartásra, nem szól addig senkinek, amíg ő az iszap gyógyhatását bizonyító szakvéleményeket meg nem szerzi.

Flóri minden követ megmozgatott a siker érdekében. Professzorok ajtaján kilincsel, tudományos intézetek bürokratikus útvesztőiben próbált eligazodni. Az iszapmintákat még külföldi intézeteknek is elküldte. Gyors és biztató válasz legelőbb a bécsi Institut für Radiumforschungtól érkezett. 10 tonnánként 4,18 milligramm rádium elemet állapítottak meg, igazolva, hogy ebben a mennyiségben a sugárzáson alapuló gyógyhatás igen tekintélyes. A bizonyítványban újabb számok, százalékok sorakoztak víztartalomról, plasztikusságról és kenhetőségről.

Flórival madarat lehetett volna fogatni.

A tekintélyes intézmény szakvéleménye megoldotta a hazai szakemberek nyelvét is. Tudósokból, balneológusokból és neves természetgyógyászokból álló gárdát hívott a helyszínre, akik megállapították, hogy a vulkanikus eredetű iszapréteg a föld felszínétől tizenöt-húsz méter mélységben kénes ásványi források felett helyezkedik el, s reumás betegségek gyógykezelésére különösen alkalmas.

Ami ezután következett, az lett Flóri életének legfájdalmasabb vesszőfutása.

Bankhiteleket igyekezett felhajtani, a környező téeszek és a környéket uraló állami gazdaság vezetőinek támogatását próbálta megszerezni. Nyolcmillió forint induló tőke volt együtt, amikor a gáncsok miatt elakadt az ügy. A legádázabb ellenzője a gyógyfürdő és szálló terveinek Vallyon Kazi tanácselnök volt. Fűnek-fának elmondta Flóri priuszát, amivel sikerült megingatnia iránta a bizalmat. Szemtől szembe más kifogásokat hangoztatott:

– Kiesik ez a hely a forgalomból, Flórikám; vendégekre nem lehet számítani. Meg

azután a saját fajtánkat ismerve, a parasztember egy lépést sem hajlandó tenni az egészségéért, amíg fel nem bukik.

– Eh, halandzsa! – vágott közbe Flóri. – Honnan ismered te a mi fajtánkat? Felmenőid között csak egyvalaki akadt, aki a földdel tudott bánni, nagybátyád, a burai sírásó. – Soha nem bocsátotta meg sem ő, sem a falu Kazinak, hogy idegenként ültették a nyakukra. Kazi ősei a Napóleonnal vívott győri ütközet után maradtak vissza a seregtől és telepedtek le a megye távoli zugában. A vallon törzsből származó belga vagy francia hadfiak alapította Vallyon-telep minden rendszernek adott hűséges janicsárokat – nekik mindig bizonyítani kellett. – Régen a reumát meg a köszvényt úri nyavalyának tartották. Egy frászt! A reuma a parasztember betegsége, akinek télen-nyáron eső és a hó, a szél, meg a fagy jár a sarkában. Nekik akarok jót. Érdeklődtem a szomszéd téeszben, két hajdúszoboszlói beutalóra tavaly tizenheten jelentkeztek.

– A KÖJÁL egészségtelennek tartja a területet, alkalmatlannak gyógyfürdő építésére – akadékoskodott tovább a tanácselnök.

– Egyészségügyi okok, röhej! A te megrendelésre készülnek ezek a jelentések.

– Vigyázz, Flóri! Túl messzire mégy, ez rágalmazás.

– Nem a levegőbe beszélek. Korábban elmondott kifogásaidat visszhangozza a tisztiorvos is. Még hogy a folyó árterületéről rajzanak a rovarok, és a kőgát alatti kubikgödrök fertőző góccok. Jönnek a szúnyogok. Ez mind nyavalygás. Ha a fürdő-medencéből és a forrásokból már gőzölögne a kénes bűz, még mutatóban sem találnátok szúnyogot.

Minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyult, a megyénél Vallyon Kazi szava többet nyomott a latban, mint a Flórié; az övé talán el sem hallatszott odáig. Végül küldtek egy nagyfejűt, aki lefújta az egészet: „Felejsék el, elvtársak.”

De Flóri évek múltán sem felejtett. Sági Ferivel csak belevágtak az iszapbányászatba. Most, ahogy porfelhőt kavarva a dombtetőre ért, leállította a motort és pillantásába fogta birodalmát. A folyó kékeszöld szalagja lomhán kanyarog a síkságon. Balra a dombvonulat szelíd lankája billenti meg a horizontot, jobbra az erdő ritkás fái közül előpiroslik a kastély teteje. Furcsa alkotmány magaslik a park fái fölé, három hatalmas kúpba állított fenyőgerenda, alatta csontos gebe rója a köröket. Betelve a látvánnyal, motor nélkül ereszkedik le a „vörös nyilall” a domboldalon, óvatosan kerülgeti a tavaszi felfagyás okozta gödröket. Ismer minden egyenetlenséget. A fák között gurul az autó, az út mellett az arasznyi fűben rozsdás kútfúró szerszámok hevernek. A fúrótorony mellett fékez, kinyitja a fülke ajtaját, de nem száll ki. Boros Jani – Flóri alkalmazottja – megállítja a lovat és kifogja a hámból. A válla fölött magyaráz hátra, félig Flórinak, félig a lóhoz intézve szavait.

– Csak munka közben lógatja így a nyelvét, a zabla mellett. No, húzd vissza szépen, ne hozd szégyenbe a gazdát!

Elcsapja legelni.

– Meddig jutottatok? – kérdezi Flóri. – Látom, meghajtottad rendesen ezt a kehes lovat.

– Én nem húzhattam helyette. Mire tizenhárom méterre értünk, habos lett a szügye.

Előkerül Sági Feri is, a tenyerén pogácsa nagyságú iszaprögöt hoz.

– Ezt nézd meg, Flóri, olyan finom, akár a vaj. Ebből egy pakolás még a halottakat is feltámasztja. Belefűrtünk egy tiszta szalonnás rétegbe, annyi szennyeződés nincs benne, mint a körmöm feketéje.

Flóri gépiesen nyúl az iszapért, látszik az arcán, hogy egész máshol járnak a gondolatai.

– Este vigyél belőle pár téglát Bernát tisztelendő úrnak, meg Margitnak is, hadd kenje a derekára, mert reggel panaszkolta, hogy nem tudja riszálni a farát.

Szeplős Margit neve hallatán még a süldőlegények is elpirulnak. Már az apáikat is ő tanította a szerelemre, ő tartja az igazi legényavatót a faluban.

– Találkoztatok? – kérdezi Boros Jani kópés mosollyal Flóritól. De neki nem nagyon akarózik felelni. Jó hosszan formálja, gyúrogatja ujjaival az iszaprögöt, mire rászánja magát a beszédre.

– A földet akarja. Megszavaztatta a vb-vel a bérleti szerződés felbontását.

– Tegnap este a veje beszédesre itta magát a Marcinál, a Felsőben. Kikotyogta, hogy panziót akarnak építeni, meg gyógymedencét, itt a fenyvesben. Kft.-t alapítanak a fürdőigazgatósággal, nekünk takarodnunk kell – mondja ingujját gyűrögetve Sápi Feri.

– Abból ugyan nem eszik. Tudja a tanácselnök ür, hogy a kutya sem szavaz rá a választáson, így hát be akar fektetni, vállalkozni akar. A link vejének szeretné megvenni az ÁFÉSZ-től a kocsmát is.

– Sikerül is neki, ha az árverést megint hajnalban tartják, mint tavaly, amikor a régi orvosi rendelőt eladták suba alatt, Tolka Pityunak, a körzeti rendőrök gyöngyének – így Boros Jani.

– Az akkor volt. Ha kell, elmegyek az Atyaúristenig. Megszerzöm az ország legjobb védőügyvédjét. – Flóri egy ugrással kint terem a kocsifülkéből, a két öreg mellett. – Halásznak, vadásznak, nyugati turistákat kocsmáztatnak, valutáért. Végét vetem ennek a lumpenfinálénak. Azt ígérte, kiküldi a „kis csibéjét”, Tálást, a műszaki ügyintézőt. Ha jön, kergessétek el karóval, én összeszedem a föld és a ház papírjait és megyek az ügyvédhez. – Hatalmas léptekkel elindul a murvával felszórt gyalogösvényen a kastély épen maradt szárnya felé.

A két öreg a kibányászott és fóliával letakart iszapprizmákhoz ballag. Az egyiket kitakarják és egy szál dróttal, aminek fogó gyanánt a két végére fadarab van hurkolva, téglányi darabokat vagdosnak a puha iszapból. Egy ilyen téglá ára nyolc forint. Flóri – minthogy az értékesítés az ő dolga – átlagban három–négy száz darabot ad el belőlük naponta.

Sápi Feri azon töpreng, hogy mihez kezd, ha kiakolbólintják őket innen. Újra kutakat fúrni már nehezebbre esne, meg azután ki furat és köveztet manapság kutat. Elég egy vékony cső a földbe, rá egy szivattyú, és kész a kút.

– Ez a Flóri a szarból is pénzt tud csinálni – mondja Boros Janinak, aki csak pár napja dolgozik velük. – Amit itt látsz, minden az övé. Amikor társultunk, ezt a sok ócskavasat is megvásárolta tőlem, azt mondta; én csak a szakértelmem hoztam az üzletbe, a többit bízzam rá, megélünk mi itt mind a ketten. Hát nem igaza volt? Még a hetedik határból is jönnek ide az emberek, viszik mint a cukrot, az iszapkockáinkat. Sok errefelé a csúzos, köszvényes beteg. Van, aki gyalogszerrel viszi, zsákban a hátán. Otthon azután magukra kenik, a lábukra, a derekukra, kinek hol fáj.

Flóri tűnik fel az ösvényen, hóna alatt koszlott aktatáskával, elrohan mellettük, de feljükk sem biccent. Bedobja a táskát a kocsiülésre, beül a volán mellé, és máris felzúg az öreg Skoda, nekilődül, viszi utasát új, s talán minden eddiginél véresebb ütközetbe.

– A főnök felénk se néz? Csak rohan, mint a szélvész – mondja nehezteléssel a hangjában Boros Jani.

– Nem kell ezért megsértődnünk. Mindig így viselkedik, ha nagy dolgokat forgat a fejében.

Szeplős Margit

A főtéren emlékkertet nyálából körbe a kövesút. Itt állnak meg a távolsági autóbuszok, ide érkeznek a turisták, hogy azután továbbinduljanak a hegyek közé, gyalogszerrel, mert a folyóvölgy betonútjától elágazó bekötőút a mi falunkban véget ér, tovább sehová nem vezet, egyszerűen zsákutca. A buszmegálló terméskőből emelt épületében különös üzlet működik, amolyan öszvér; egyesítve magában a trafik, a bazár és az édességbolt kínálatát. Ezenkívül palackban és kimérve gyógyvíz is kapható, melyet Daku Flóri Iszap- és Gyógyvízüzemében palackoznak az üveg címkéjén olvasható közlemény szerint. Hungarie Regie Aqua, általános hatású gyógyvíz – hirdeti még az antikbetűs felirat a címkén. Vegyelemzés, alkalmazási terület, adagolás, de ez már olyan apró betűvel, hogy lehetetlen elolvasni. A pult mögött szép, mosolygós, hatvan év körüli asszony meri tele szaporán a poharakat, tölti a flaskákat. Szorongának legalább nyolcan-tízen a parányi előtérben, kinn is várakoznak vagy húszán. A fél kilences járattal érkeztek, bakancsos turisták, akik nem mulasztják el, hogy itt a világ végén meg ne kóstolják a mi csodavizünket, ami nem is keserű, nem is sós, sőt, pincehidegen még a szomjat is oltja.

– Csakugyan gyógyít ez a víz valamilyen betegséget? – kérdezi egy magas, szikár, idős úr.

– Hát hogyne, aranyoskám! Orvosol ez mindenféle nyavalyát. Javítja az emésztést, elhajtja a rossz szeleket, jó ez még a fogaknak is. Próbálja csak meg! – válaszol kihívó magabiztosságai Szeplős Margit, megtörölve kezét hófehér kötényébe, mert éppen egy doboz cigarettát kértek tőle.

– Issza maga is, asszonyom? – érdeklődik tovább emberünk, miközben hátizsákjából kulacsot vesz elő.

– Iszom, bizony! Csak nézze meg a fogaimat, ha nem hisz nekem. – Kivillantja hibátlan fogsorát, még egy filmszínész is megirigyelhetné. – Egy sem hiányzik, megvan mind a harminckettő.

Az idős urat Margitka levette a lábáról, fizet, és mohón veszi át a csurig töltött poharat. De ahogy kezével érinti, elfintorodik, ragacsosnak érzi, forgatja, majd megcélozza a pohár szélét a fülénél.

– Úgy látom, maga nagyon finnyás – húzza mosolyra a száját az asszony. – Én is az vagyok, én is mindig ott szoktam inni a fülénél.

Közelebb hajol. Suttogóra fogja a hangját:

– Hát még ha tudná, milyen jó az asszonyoknak ez a víz. Ruganyosán tartja a mellüket. Bizony, aranyoskám!

Margitka finom mozdulattal kifeszíti a mellét, akárha derekát egyengetné. Testhez álló blúzáról majdnem lepattognak a gombok. Az idegen láthatja, amit látnia kell: kicsinyt tépedtek már a vitorlák, de látszik, hogy egykor nemes gálya volt.

Szeplős Margit tizenötévesen a legszebb lány volt a faluban. Korán érő lánnyá cseperedett, aki mágnesként vonzotta a férfitekintetet. Formás csípője, hosszú combjai, a reklijében szabadon ficáncoló almamellei szította forró vágy, mint a tarlóút söpört végig a kamaszlelkeken! Talán a városi gyerekeket nem nyugtalanítja a korai láz annyira, mint a falusiakat, akik szeme előtt naponta lejátszódik az állatok párzása. A mi falunkban, az ilyen irányú tapasztalatok megszerzésének színtere – legalábbis a fiúk részére – a községháza mögött, a méntelep udvarát határoló töltés tetején volt. Boros Jani, a csődörös, akit a faluban *igazgató úrnak* tituláltak, minden délután kivezette Mórt, a fekete csődört az udvarra, ahová a gazdák szigorú sorrendben hozhatták el

kancáikat randevúra. Amennyire természetes volt, hogy a fiúk csoportosan végignézhették a fedeztetést, annyira elképzelhetetlen nőszemély jelenléte a hágatásnál. Nekik, a lányoknak, a baromfiudvar szárnyasainak násza jutott képzeletük megmozgatására.

Szeplős Margit soha nem rejtette véka alá: ezeknek az élményeinek tulajdonítja, hogy az első szárnyaszegett próbálkozások után, tizenhatéves korában, amikor Besze Kálmán főhadnagy hanyatt fektette a makkosalji kaszáló szénaboglyáján, ölelkezés közben angyalszárnyak suhogását hallotta.

– Szárnysuhogást, és mindjárt angyalokét, azt, a rossz nyavalyát hallottál te, Margitkám! A libáid röptek haza a fejünk felett – mondja Darázs Laci, aki záróra után mindig betér Margithoz egy kávéra és egy rövid tereferére. – Hadrik Pityu, Béres Jani meg én kilestünk benneteket. Ott lopakodtunk utánatok a kövezet párkányán, ti meg a Kálmánnal a gát alatt, a makkosalji kaszálón sétáltatok enyelegve-csókolózva a gátórház felé.

Az ártér felől kikövezett gátoldalon, a korona alatt, féltéglányi párkány futott. Ezen egyensúlyozott a három fiú nekihehvülve a látványtól, és a perzselő délutáni naptól, ami cudarul égette fél arcukat.

– Kálmán sokáig koslatott utánam. Estéknként mindig akkorra ért kerékpárján a Makkos-rétre, amikor felhajtottam a libákat a gátra, hogy könnyebben szárnyra kaphassanak. Én meg szép voltam, a legszebb a faluban.

– Szép?! Pöttyös voltál, mint a pulykatojás – dörmögi a hajdani kukkoló. – Hadrik Pityu volt szerelmes beléd.

– Minél szeplősebb, annál tetszősebb! – pattogja Margit.

Ami igaz, igaz. Margitka makulái úgy virítottak, mint az érett csipkebogyó, a haja meg szinte lángolt, olyan vörös volt. De a haja vörössége még hagyján ...

Ott a Makkos-réten, amint Besze Kálmán egyre feljebb csúsztatta Margit meztelen lábaszárán a kezét, Hadrik Pityu hangosan vacogott a rekkenő hőségben.

A férfi sietős, mohó mozdulatokkal egészen a lány nyakáig felhúzta a szoknyát. De ezt a látványt Hadrik Pityu már nem tudta elviselni. Felnyögött, megtántorodott a párkányon, hason lecsúszott a kövezeten és eltűnt a csalánban. „Rosseb!”, „Rosseb!” ismételtette sírós hangon a póruljárt gavallér, de azok fent, ketten, felizgultságukban rá se hederítettek.

Az izgalom hevében észre sem vették, hogy megégett a fél arcuk az erős napsütésben. Este, lefekvéskor még csak fájdalmasan húzódott a bőrük, de reggelre mindhármukét sűrű hólyagok lepték el. Valaki közülük kifecsegte a történeteket, amiért rájuk is ragasztották a „félpofások” csúfnevet. Épen maradt orcájuk is éghetett a szégyentől.

Margitnak is megvolt a maga szégyene. Nem gyerekcsíny ám, hanem olyan örökre a homlokra égő, ami elől a gyengék elmenekülnek, az erősek, a Margit-félék pedig egy életen keresztül dacosan viselik.

Azokkal az átkozott tyúkokkal kezdődött. Margit anyja örökké perelt Mészáros Júliákkal, a szomszédékkal, mert a tyúkjai átjártak a portájukra tojni, főként a két kendermagos, és nem engedték összeszedni a tojásokat. Pedig még attól sem kellett tartani, hogy összekeverik a tojást, mert amióta Mészárosék erdész fia asszonyt hozott a házhoz, csak nyírt szárnytollú fácánt és foglyot tartottak, mivel a menyecske utálta a tyúkszart. Az udvaron konyhakertet ápolt és füvesített az urával, őzikét nevelt és vadmalacot. Hiába magyarázták neki, hogy a házhoz szoktatott vad szabadon engedve elpusztul, magára marad, minthogy nem fogadják be a csordatársak, valószínűleg érzik

rajta az ember szagát. Nem. Csajbók Klári mindenkinél okosabb volt a két polgárijával.

Margit elhatározta, hogy bosszút áll ezen a felfuvalkodott nőtényen.

Az a nap is úgy kezdődött, hogy a két kendermagos tyúk hangos kotkodácsolással tudatta gazdaasszonyával az örömhírt, rendben megtojták a két tojást. Csak éppen a Mészáros Juliék portáján. Ahogy a foghíjas léckerítésen visszabújtak, Margitka mogyoróvesszővel jól elnászpángolta őket. Hát ez a köszönet. A két tyúk nyakát előrenyújtva, szárnyát csattogatva bemenekült a kukoricagóré alá. Margitka pedig széleseben a Csajbók Klári veteményesében termett, és dühödten húzgálni kezdte a fokhagymát. Mind egy szálíg kitepte és kötényébe gyömöszölte, azután beszórta az ólba a disznók elé, azok meg felzabálták az egészet.

Mészáros Juli még aznap bejelentette a községházán a jegyzőnek Margit tolvajlását. A jegyző úr azután Vörös Mihály csendőr őrmesternek és járőrtársának; Bagi Sándor közcsendőrnek adta tovább az ügyet, mert most már az lett belőle, ügy. Vörösök havonta egyszer jöttek a faluba. Feltűzött szuronyos puskájukkal a vállukon végigsétáltak a Fő utcán, az alvégtől a felvégig. Ez alkalommal nem egyedül tették meg az utat. Ott lépdelt Margit kettejük között, kigyúlt szeplőkkel az arcán, kezében egy marék fokhagymával. Vörös csendőr őrmester fennszóval nógatta Margitot: „Magasra lányom, magasra azt a hagymát. Hadd lássa mindenki!” Margitka karja ha ellankadt, a jobbján lépdelő őrmester kicsit billentett a puskatuson, meg-megkólintva a lány könyökét.

Ettől a naptól megváltozott a Margitka élete. Idegen, ellenséges lett hozzá a falu. A vénasszonyok pusmogtak a háta mögött, a köszönését is csak ímmel-ámmal, foghegyről fogadták. Bernát atya nem írta ki többé a nevét a templomajtóra a takarító és oltárdíszító süldőlánycsapat névsorára. Ezután lakodalomba sem hívták koszorúslánynak.

Margitot nem olyan fából faragták, hogy szemlesütve félrehúzódjon. Elégtételt vett a maga módján. Különb is hamar rájött, még a Kálmánnal együtt töltött órák alatt, hogy nem esik teherbe.

Az meg sem fordult a fejében, ennek a Kálmán is oka lehet, mert ebben csak az asszony lehetett a hibás.

Margitka minden valamire való férfiembert az ágyába csalogatott. A legfullánkosabb nyelvű asszonyok uraival kezdte. Sorra került a vadőr, a mezőőr, a molnár, de még a sánta csizmadia is. Vadászidényben az első nyúl, fácán és az első főzni való kukorica Margitka fazekába került. Olyan piros csizmája volt, hogy ha végiment benne a falun, sápadoztak a menyecskék az irigységtől. Tehette, könnyen jutott hozzá. Adakozó kedve neki is határtalan volt.

Ezen nincs mit szépíteni. Margitka lett a falu K.-ja.

– Völegény is akadt minden ujjamra. Te ne tudnád?

Félpofás Darázs Laci tudta, hogyne tudta volna. Hiszen Jani bátyja, a kőműves is jegyet váltott Margitkával, amikor házépítésbe fogtak. Csak éppen amint az alapokat lerakta, és felhúzta a falakat, Margitka kiadta az útját. Következett Burai Csabi, az ács. Tőle akkor pártolt át a csapodár Polák Sanyi asztaloshoz, amikor tető alatt volt a ház, és már csak a berendezés hiányzott. Házasság ebből a jegyességből sem lett. Tudta ezt Darázs Laci, de hallgatott bölcsen, és kortyolta a kávéját.

Margitka csak Besze Kálmánt büntette meg, de őt azután istenigazában. Majdnem két évtizeden át gyötörte. Mi volt a bűne? Talán az, hogy ő volt az első, kezdetben mohó és erőszakos volt, de azután ellágyult, olyan lett, mint egy szerelmes trubadúr, s ezt nem állhatta Margitka. Hiába kívánta Kálmán tébolyultan a lányt, őt nem engedte az ágyába. Feleségül kérte, kosarat kapott.

– Ezt a cafkát, ezt a mindenki babáját kell neked elvenni – korholta Kálmánt az anyja. – A mi családukbán eddig tudták a férfiak, hogy kell megkapni egy ilyet.

Kálmán ettől még jobban szenvedett. Elment az életkedve, ha nem volt szolgálatban, csak ült és bámulta a plafont. Azután borissza lett, előbb otthon ivott a kemény részegségig, azután az anyja szekálása elől a kocsmába menekült. A Felső kocsmá lett a törzshelye. Egy napon elpattant benne valami. Elhatározta, hogy végez magával. Zsebre tette a szolgálati fegyverét, a táskájába belegyömöszölt vagy négy méter kenderkötelet, felült a kerékpárjára, és beletaposott a pedálba. A csipős novemberi hajnalon a régi vízimalomhoz kerekezett. Megállt a korhadt cölöpöknél, és szórakozottan bámulta a vizet. A malomárok fölé mélyen behajlott egy fűzfa vastag ága. Ösztönösen tudta, hogy ide kellett jönnie. Még emlékezett a folyó örvénylő mélységére. Leszállt a nyeregből, kivette táskájából a kötelet, és felhurkolta a nyakára. Néhány húzózkodással már fenn is volt az ágon. A kötel szabad végét négyszer szorosán rátekergette a fa ágára, gondosan odacsomózta. Még egyszer mindent végiggondolt. Elégedett volt. Ez lesz a tökéletes öngyilkosság. Az alatt a pár pillanat alatt, amíg zuhan, föbe lövi magát, ha a lőtt sebbel vízbe esne, ami lehetetlen, megfullad. Lelépett. A pisztoly hatalmasat dörent, ő pedig ott állt derékig a vízben. Hitetlenkedve nézett fel a feje fölé a himbálódzó rojtos kötélvégre. Csak nehezen fogta fel, mi történt. Ellötte a kötelet, a malomárkot meg feltöltötte a folyó hordaléka.

Felkapaszkodott a partra, felült a kerékpárra, és Margitka házához hajtott. Bekopogott az ablakon. Az asszony szó nélkül lehúzgálta róla a fagytól megkeményedett ruhát, törülközővel ledörzsölte felsőtestét, és alsónadrágban felállította a kemence padkájára.

Idestova harminc esztendeje volt az esküvőjük... a templomban. Azóta Margitka semmi mást nem ültet a kertjébe, csak fokhagymát.

Darázs Laci már az ajtót nyitotta, mikor Sági Feri kanyarodott robogójával a bolt elé. Az asszony is megjelent az ajtónyílásban.

– Margitkám! Hoztam az iszapteglákat. Daku Flóri küldi – harsogja túl Feri a berregő motort. – Azt üzeni, kend a derekadra. Meglátod, ettől úgy tudod riszálni a farod, mint lánykorodban.

A gyónás

1

A murvával felszórt udvaron csoportokba verődött emberek toporognak. Az idén jócskán késik a tavasz, a hegyek felől metsző hideget hoznak a böjti szelek. Még hó is esett az éjjel, de mostanra elolvadt, tócsákat hagyva maga után a rosszul szétterített zúzottkő egyenetlenségeiben. Enyhe kakofóniával fújja el a kürtös a sorakozó jelét, a díszelgők futva foglalják el helyüket a menetalakzatokban. A tribünről előbb formátlan hangyabolynak látszanak az alakzatok, ám elegendő néhány pillanat, és az emberek nagyság szerint, hatos oszlopokba sorakoznak. Balra, a tribün mellett, egy teherautó platóján, rázendít a Klapka-indulóra az intézet fúvószenekara. A tribünön álló parancsnok kihúzza magát, először jobbra, azután balra néhány feszes lépést tesz a zene ütemére, majd megáll, és lovaglósizmás lábát hibátlanul beleilleszti a számára felfestett négyszögbe.

– Díszzászlóalj, vi-igyázz! – recsen az ezredes hangja a kézihangosítóban. – Érkeznek a vadászrepülők! Zene, állj!

A lövészek mögül – ők állnak leghátul – a barakkok felől berregés hallatszik. Felerősödik a zúgás, kétméteres óriás tűnik fel a díszelgők sorai mellett. Hatalmas karjait szárnyként billegetve, éktelen berregést csapva fut a tribün felé. Ő imitálja a vezérgépet. Mögötte két társa „géppárban” tisztos távolságban követi. A „vezérgép” oldalra dőlve fordul a tribün előtt, megbillegteteti „szárnyait”, üdvözli a nézőket.

Az ezredes elégedett a látvánnyal. Ügyelve rá, hogy ki ne lépjen a parancsnoki négyszögből, mindkét lábát térdnél többször beroggyantja, miáltal a kemény szárú lovaglósizma nyikordul egyet-egyed. A fülnek szokatlan hang még az elkalandozó tekintetet is a csizma gazdájára irányítja. A sorok közül kuncogás hallatszik, az elől állók nehezen tudják megállni a szárnycsattogató palimadár látványát röhögés nélkül.

– Maga! Nem, maga! Maga, ott, az első sorban! Három nap magánzárka! Ha tovább röhög, áthelyezem a kőfejtőbe. írja fel, Pásztor! – dübörög az ezredes. A balján álló sovány, hajlott hátú írnok mély lélegzetet vesz, s magában mormolja: „Adj kegyelmet, Urunk, a szegény bűnösnek.” Bernát tisztelendő hidegtől gémberedett ujjai között szorongatja a ceruzát, nehezen feljegyez pár szót. Háromszázötvennégy nappal ezelőtt dörrent rá először ez a repedtfazék-kongású hang:

– Húzza ki magát! Mellet ki, vállakat hátra! Nézzen a szemembe! – Bernát belenézett a tiszt üvöltéstől kivörösödött arcába. – Mit bámul! Jegyezze, őrmester: szeme kék, haja barna, halántékán ősz szálak. Emelje fel a karját... Tetoválás, forradás, látható törésnyom nincs. Neve: Simó Bernát. Foglalkozása?

– Lelkipásztor.

– Írja, őrmester: pásztor ... Van itt gróf, kereskedő, esztergályos, most már van pásztorunk is.

A fertőtlenítéssel foglalatostkodó felcser a felvételi iroda feketére festett dróthálójának dől, rázkódik a röhögéstől.

– Látja, őrmester, így kell ezt csinálni. Tempósabban, tempósabban – megy ki a parancsnok az irodából. Egzengésszerű csattanással vágódik be utána a vasajtó.

Bernát igazi neve hamarosan feledésbe merült, Pásztornak szólítja mindenki.

A „repülők” elhagyják a teret. A harckocsizok tömör négyszöge közeledik. Ha a kivezényelt irodisták és a szabadváltás őrseg tagjai a felmorajló zúgásról nem ismernék fel őket, az élen menetelő osztagparancsnok kezében tartott tábla, rajta „Harckocsizok” felirat, ezt kétségtelenné teszi. A tüzerek elvonulását a tribünről gyér taps jutalmazza. Annál lelkesebben ünneplik a flottilásokat. Soraik az evezés ütemére olyan pontosan, egyöntetűen hullámoznak, hogy még az ezredes is küld feléjük egy katonás mosolyt. Amikor az utolsónak felvonuló lövészek osztaga után elül a lárma, az ezredes „Oszolj”-t vezényel. Végetért a büntetőintézet 1958. április 4-i díszszemléje. Az ezredes még néhányszor megnyikorgatja elégedetten kemény kérgű csizmáját, és kilép a parancsnoki négyszögből.

Pékár István ezredes még huszár főhadnagy korában megkedvelte a térdig érő lovaglósizmát. Parádén utoljára a szabadságharc jubileumi díszszemléjén viselte. Jól állt karcsú, sportos alakján a prémes-zsinóros mente, az ólábaira simuló piros posztónadrág. A csákó és a díszes tarsoly pedig egyenesen szemet kápráztató volt. Mikor a három huszárszázad belovagolt a térre, felhördült a tömeg, zúgott a taps. Mintha eszüket vesztették volna az emberek, dobálták a magasba svájcisapkáikat. A huszárlovak kényesen lépdeltek a macskaköveken, a tribünig megtartva az illetet, melyet a kivonulás előtt beléjük fecskendezett „lócitrom potyogtatást gátló szérum”-nak köszönhettek a nézők.

Mielőtt a vágóra hívó kürtjei felhangzott, elkapta a nemes vérű paripákat a dísztéri idegesség, és szinte egytől egyig megkönnyebbültek. A dísztribün mellvédjére támaszkodó előkelőségek fintorogtak. A díszszemle parancsnokát elöntötte a veríték. – Szabotázs, szabotázs – mormolta sápadtan maga elé. – Azt a részeges idióta főállatorvost, a doktor Vizit, lecsukatom.

De erre már nem került sor, mert a köztisztasági hivatal emberei jószerivel még össze sem söpörték a laposra tiport sapkákat, kalapokat és a párálló lószart, amikor felozlatták a huszárságot. Ha hinni lehet a szóbeszédnek, egy kis köpcös, kopasz ember még a tribünről küldöncöt menesztett a honvédelmi miniszterhez ezzel az üzenettel: „Nem akarom látni többet ezeket a felcicomázott dögöket!” Hogy ez a husároknak szólt-e, vagy a rézzel kivert nyereggel, sallangokkal felszerszámozott huszárlovaknak, azt csak a Jóisten tudná megmondani.

Így szakadt vége Pékár István huszárságának. Alig múlt el pár nap, a minisztériumban találta magát. A jó fellépésű, katonás megjelenésű tisztből kitűnő hivatalnok lett. Szívet melengető volt hallgatni a jelentéseit: – Tábornok bajtárs, Pekárrr őrrnagy jelentem, a tábornoki főszabász engedélyt kérrr egyenrruhapróbára. – Kéjesen ropogtatta az „r”-eket, s ez főnökeit arra indította, hogy kijelentsék: – Hát igen, kemény gyerek ez a Pékár. – Hogy a nagyfőnök iránti odaadó csodálatának nyomatékot adjon, utánozta a hanglejtését, s ő is imprizmusnak mondta az imperia-lizmust. Tábornoka vakbélműtétje idején hastáji fájdalommal kórházba ment, bent tartották, és őt is megoperálták. Nem volt vakbélgyulladás: – Nyicsevo, tovariskáim, ezután nekem már nem is lesz – mondta mosolygós arccal.

Általános szokás volt a beszédet orosz szavakkal fűszerezni. A szovjetunióbeli akadémiákon végzetek terjesztették a divatot, és a többiek szörnyű kiejtéssel ismételték a szavakat. Ez amolyan elvi szilárdságot fejezett ki. Pékár emelkedett a számárlétrán, 1956 ősze a minisztériumban találta, alezredesi rendfokozatban. Az események alatt otthon dekkolt s várta, mi hogyan dől el. November negyediké után bement a minisztériumba, s a feldúlt irodák és az összetört bútorok látványa nagyon megrázta. Részt vett a rendcsinálásban. Keményen helyállt. A viharok csillapultával kikérte a belügyminiszter a HM-ből, ezredesi rendfokozatot és parancsnoki beosztást kínált neki. Pékár húzódozott, nem nagyon, csak amennyire illik, kicsit riszálta magát, de rövid gondolkodás után igent mondott.

Az ezredes a gondjaira bízott büntetőintézet életét alkotó fantáziával alakította át. A vasfegyelem mellett minden energiáját a rabgazdaság felvirágoztatására fordította. A foglyok elemi jogát, a levélírási, a beszélő- és csomagkedvezményt a munkateljesítménytől tette függővé. A teljesítmény fokozására ösztönzési rendszert vezetett be az örök számára. Prémiumban csak akkor részesülhettek, ha kisajtolták a rosszul táplált emberek végső erejét. Az sem számíthatott a büntetési idő mérséklésére, aki kifogástalan magatartást tanúsított. Ehhez százötven százalékos teljesítményt kellett elérni. Az őrszemélyzetnek azt diktálta az érdeke, hogy a legjobb munkások idejének harmadolását büntetésekkel meggátolja, hisz ők voltak a prémium biztosítékai. Ördögi kör.

2

Bernát először a kőfejtőbe került, de nem sokáig bírta a nehéz fizikai munkát, kidőlt a sorból. Visszavezényelték a külső munkahelyről a börtönbe, megvonták tőle a kedvezményeket, és még meg is büntették, magánzárkával. Emiatt sajgott a szíve, mert a kőfejtőben, ha tiszta idő volt és a hegyek felől lengedezett a szél, hallani vélte az öreg

harang hangját. Faluja légvonalban alig volt tizenöt kilométerre a börtöntől.

Itt, az MZ-osztályon – maguk között így hívták a magánzárkát – a kiszolgáltatottság érzését volt a legnehezebb elviselni. Bernátot éjjel-nappal kétségbeejtő gondolatok gyötörték. Különösen az éjszakák voltak az első időben elviselhetetlenül gyötrőek. Az ódon falakból előkúsztak az éjszaka árnyaival az aggodalmak és a félelmek. Aggódott az öreg elgyámoltalanodott hívóiért, akiknek nem tud vigaszt nyújtani. Csüggesztette a tehetetlenség érzése, a kényszerű tétlenség. Kis világa, a templom és a parókia, a szorgalmas Marival, távoli szigetnek tetszett, a béke szigetének. Kívülrekedt addigi élete hétköznapi, de számára az élet értelmét jelentő valóságán. Fásultan hevert a priccsen. A szétmálló időt csak a szabályos időközökben felhangzó kiáltások próbálták erőtllenül összetartani.

– Állj, ki vagy?! – harsant kétóránként az ő hangja az őrtoronyban. – Váltás! – hangzott a válasz gépiesen, idegenszerű hangon. Az álom és az ébrenlét határán vergődő teste a kiáltásokra mindannyiszor összerándult.

Napközben a cellájába beadott vödör és felmosórongy tett elviselhetővé számára több-kevesebb időt. Aggályos módszerességgel mosta fel a zárka követ. Ha a smasszer nem sürgette, fél délelőttöt eltöltött a takarítással. Volt egy alacsony, tömzsi ember a fegyőrök között, aki nem üvöltözött, hagyta, hogy elnyújtsa ezt a parányi értelmes munkát.

Az MZ-osztályon eltöltött harmadik hónap már jócskán belenyúlt a télbe, amikor az egyik délelőtt a kis tömzsi fegyőr jött érte, hogy a borbélyhoz kísérje. Máskor alig-alig váltottak néhány szót, az álmatag, kövér emberke inkább tekintetével igazította útba. Most nyugtalanul járkált föl-alá a zárkában, többször a nyitott ajtóhoz ment, hallgatózott.

– Tegyen két cigarettát a daróc zsebébe ... Nem faragja meg magát az a tetű borbély, úgy mint a múltkor. Ne beszélgesen vele. Ő az egyik vamzer a blokkban. – Bernát már annyit megtanult ebből a furcsa börtönnyelvből, hogy értse: a borbély besúgó. Indulás előtt a fegyőr hirtelen mozdulattal barna csomagot húzott elő a zubbonyából.

– Ez a magáé. A falujából küldték. Ne bontsa ki. Rejtse a szalmazsákba.

Bernát pár pillanatig tétován állt, kezében a barna papírba burkolt csomaggal, majd az ágyat megbontva mélyen a szalmazsákba süllyesztette. Kapkodó, ügyetlen mozdulatokkal igazgatta helyére a szalmazsákot, simította ki a pokrócot. A kis ember már türelmetlenül toporgott.

A borbélynál alig tudta izgalmát leplezni. Lehet, hogy beugratták. Amíg távol van, hipis lesz a zárkájában, felforgatják az ágyát és megtalálják a csomagot, és a nyakába sóznak néhány nap szigorítottat. A borbély, hogy meg szolgálja a cigarettákat, körülményes, finomkodó mozdulatokkal kente arcára a szurtos alumíniumpohárból a borotvahabot. Hosszan fente a szíjon a pengét, apró mozdulatokkal húzta le az egyhetes szakállt. „Biztosan beavatták. A cinkosuk. Azért bohóckodik körülöttem hosszan, legyen idő a motozásra, a zárkában” – gondolta Bernát. Pedig milyen jó lenne élvezettel szimatolni a borotvaszappan illatát. A karból szagú mosdószappan után ez igazi élvezet lenne. De most jobban szenvedett, mint azelőtt a borbély sietős durvaságától. Csak akkor adta meg magát a sorsnak, amikor a timsóra került a sor. Ellágyult, amikor az arcán érezte a timsó csípős, hús hidegét. Egy Váci utcai fodrászszalonban nem végzik figyelmesebben ezt a műveletet, mint most ez a lator.

Vége a bódulatnak. Felállt, sietve távozott. Már kintről hallotta a borbély gunyoros hangját.

– Alászolgája, vendég úr! Legyen máskor is szerencsénk.

Uralkodnia kell magán, hogy ne fusson a zárkáig. A kövér fegyőr filctalpú papucsában szuszogva követi.

Meg sem várta, hogy kattanjon a retesz a súlyos vasajton, máris kihalásztta a szalmazsákból a kis csomagot. Csalódottan forgatta: egy könyv, Jókai Mór *Fekete gyémántok*. Beleolvasott. Különös izgalom fogta el. Idő kellett hozzá, míg eljutott a tudatáig, hogy Loyolai Szent Ignác *Lelkigyakorlatos könyvét* tartja a kezében ...

Percek, órák, napok, hónapok teltek el? Bernát körül megváltozott az idő. A keskeny, lőrészerű rácsos ablakon át mintha több fény áradt volna cellájába. Újabban már nem fullasztotta a kellemetlen, nyirkos levegő, amit a vastag falak árasztottak magukból. Eszébe jutottak a vértanúk, remeték, akik önként szabtak magukra nála súlyosabb penitenciákat. A hajdanvolt pálos rendi szerzetesház, vagy inkább erőd falai között minden feltétele adva volt a tökéletes önvizsgálatnak. Szent Ignác könyve ebben segített.

Végre letelt a magánzárka büntetése, és átrakták a 4-es blokkba. Amikor az új zárkában csattant mögötte az ajtó, vállas, barázdált arcú ember állta el előtte az utat. Koponyája simára volt borotválva, a csíkos daróc alatt kincstári ing helyett fehér garbót viselt.

– Lipták vagyok, a szobagazda. Most már biztonságban van, tisztelendő úr, nyugodjon meg, vigyázunk magára – mondta barátságos hangnemben.

– Simó Bernát, lelkész. Politikai, BHO/2, izgatás, bevarrva négy és fél évre.

A szobagazda utat engedett Bernátnak, és ujjával a láböblítéses WC melletti ágyra bökött. – Nyugodtan, tisztelendő úr. Itt már van időnk. Rakja le a holmiját.

Pakolás közben szemügyre vette a cellatársakat. Ágyszomszédja alacsony, szikár ember volt, arca nyúzott, nagyon ismerősnek tűnt.

– Akár a falubelije is lehet – töprengett. – De az biztos, hogy templomkerülő ember.

A többieket a szobagazda mutatta be. Amikor a vézna kis emberhez ért, megkülönböztetett tisztelettel és bujkáló mosollyal arcán kezdett beszélni.

– Hadobás Ferenc. Szólítsa Professzornak. Szintén politikai. Földije, és mint mi mindnyájan, ő is tévedésből van itt. Egy madár miatt ítélték el. Tavaly októberben visszatette eredeti helyére, az első világháborús emlékmű tetejére a turulmadarat.

Bernát most már emlékezett Píadobásra, s úgy gondolta, illik ezt tudtára adnia.

– Örülök a véletlen szerencsének.

– Tisztelendő úr, a mi világunkban nincsenek véletlenek. Hogy folytassam ... Ha szüksége van valamire, csak Hadobásnak szóljon. Szerez magának vécépapírt, rántott szeletet, savanyúcukrot, de nagy ünnepekre, ha kell, misebort is. Ha üzenetet vagy levelet akar kijuttatni, forduljon hozzá. És dohány is kapható nála – kis szünetet tartott. Szivarzsebéből cigarettát húzott elő, s mintha a mondottakat akarná illusztrálni, lágyan odaszólt Hadobásnak:

– Professzorom, tüzet kérek. – Hadobás levett a polcról egy bokszos dobozt, kinyitotta. Elszenesedett rongy vagy kóc lehetett benne. Zsebéből bugylibicskát húzott elő, sapkája béléséből körömnnyi üvegcserepet. A bicska nyelébe beszorított tűzkövel a bokszos doboz fölött az üveggel szikrát csiholt, miközben gyengéden fújta a szenes rongyot. Az alkalmi tapló felparázslott, Lipták föléhajolt, és rágyújtott. Élvezettel eregette a füstöt.

– Atyám, holnaptól a kötélverő üzemben dolgozik, Hadobás mellé lesz beosztva.

Bernát keservesen tanulta meg a börtönrend előírta szabályokat. Többször is

elkövette ugyanazt a hibát, akárhányszor megbüntették is érte. Arra azonban hamar rádöbbsent, hogy hiába lóg a falakon Pékár ezredes utasítása, a rabok életét egy másik hatalom igazgatja. A Liptákhhoz hasonló nehézfiúk kemény igazságérzete. Mintha a sarkaiból kiforgatott törvényt, jogot és erkölcsöt ők akarnák helyrebillenteni.

Amikor a börtönbéli dolgok rendje szerint egyik este a plébánosra fordult a vallomások órája, Bernát atyát enyhe izgalom remegtette meg. Ezeknek „gyónjak” az életemről – lobbant föl benne a hiúság. De keze a tisztálkodó eszközöket rejtő zsákban megérezte a Jókai-regénybe kötött *Lelekgyakorlatos* könyvet, ha nincs oly sötét, valamennyien észrevették volna elpirulását. Nincs bennem alázat! – döbbsent meg a pap önmagán. Akkor hiába vesztegette rám az Isten a megpróbáltatásokat, hiába kockáztatott az az Ismeretlen, aki a Loyolai-könyvet becsempésztette hozzám?! Ebben a pillanatban értett meg valamit. Megértette, hogy mindenki kiérdemelte a börtönt, legföljebb nem azért, amiért elítélték! Én is – szállta meg lelkét az alázat, és csaknem könnyezve mondta:

– Uraim, olyan őszintén szeretnék beszélni, mint első gyónásomkor. Azóta évtizedek teltek el, és az utóbbiakban én gyóntattam, én szabtam penitenciát, pedig néha nem is volt előttem világos, hogy miért követte el azt a bűnt a mellém térdeplő szegény lélek.

A zárkában néma csend lett. A filctalpú papucokban surranó örök léptét is hallották.

– Azt hiszem, kedves testvéreim, hogy legfőbb bűnöm a hiúság volt. Tudjátok, szegény emberek gyerekeként kerültem a szemináriumba, és azt hittem, a tudás által különb leszek másoknál ... – folyt belőle a szó. – De itt, ahol ma Magyarországon őszintén lehet beszélni, mert hol lehet ma őszintén beszélni: csak a börtönben! – emelkedett meg a költői kérdéssel együtt a hangja.

– Főtisztelendő úr! – hallotta a szobagazda intő hangját.

De folytatta és vallott gyarlóságairól, a Loyolaitól tanult őszinteséggel. Sokat beszélt, a zárkatársak némán hallgatták néha önmarcangolásba csapó mélységes őszinteségét, amelyben karrierizmusáért ostromozta magát, hiszen már ő is kanonok lehetne... vagy a bűncselekményéül felrótt „izgatásért”! A zárkatársainak bevallotta azt, amit a nyomozóknak soha: pontosan tudta, mit beszélt azon az adventi vasárnapon ...

Verejtékben fürdő arccal fejezte be börtönbéli gyónását Bernát atya.

De nem beszélhetett tovább.

– Csönd! A második emeletre három új embert hoztak! – markolt a karjába a szobagazda.

– Honnan tudod? – nézett rá a pap.

– Én ebben vagyok járatos – simogatta meg a karját a kopasz.

A plébános belerévedt a sötétbe, és úgy érezte: bármilyen keservesek is itt a mindennapok órái, de most... életében másodszor, boldog ember.

A többiek sejtették, mit érez, hiszen ők már régóta járták ezt az iskolát.

Romák

A tanácsháza előtt lármás, tarka cigányhad gyülekezik. Nagybajuszos öreg cigány nyomakodik át a tömegen. Fején szalmakalap, övén dohányzacskó lóg, belőle jókora cseréppipa kandikál ki. Kalapkötő Ernő cigányvajda semmi kincsért nem válna meg a marhahólyagból készült dohányzacskótól és remekül kiégetett pipájától, mindkettőt mint hatalmi jelvényt viseli. Tekintélye van az öregnek a telepen, de a tanácsiak előtt is, mert ha nem boldogulnak a romákkal – mint most is –, azonnal küldöncöt szalaszt érte Vallyon Kazi tanácselnök.

Az öreg fellép a lépcsőre, szembefordul az izgatottan vitatkozó, szitkozódó sokadalommal, felemeli karját és rekedtes, erős hangjával túlkiabálja a zsidongókat:

– Elég legyen! Amelyikőtök óbégat, az szedheti a sátorfáját, és mehet vissza a telepre.

Elcsendesedik a tér. Az öreg komótosan megfordul, vár. Kinyílik a tanácsház ajtaja, kilép rajta Vallyon Kazi, nyomában Tolka Pityu rendőr őrmesterrel.

– Menjenek haza, emberek! Megmondtam maguknak százszor – legutóbb a falugyűlésen –, hogy az iskola belső vécéje szolgálati jellegű. Csak a tanárok használhatják – mondja az elnök.

– Hazugság! A magyar gyerekek is odajárnak, csak a mieinknek kell hátra menni a budira – hallatszik a tömegből egy indulatos hang.

Tavaly ősszel az új iskola átadásakor derült ki, hogy a többször módosított tervből kimaradt a mosdó, utólag választottak le a tanári szobából egy szűk kis helyiséget. A hideg beálltával a helyzet úgy alakult, hogy előbb a tanítók gyerekei, azután a kivételezettek használhatták a tanári vécét, később pedig már csak a cigány gyerekeknek kellett az iskolaudvarban hátul álló árnyékszékre járni.

– Emberek, ne keltsék itt a feszültséget, menjenek békével haza! Holnap majd a vb-ülésen megtárgyaljuk – az elnök még leszerelő mosolyt is mellékel a mondottakhoz, de hatástalanul, mert a felerősödő láрма elnyomja a hangját.

Kalapkötő bal kezével maga mögé int, a hangoskodók elcsendesednek.

– Szóval, csak holnap, Kazikám. A kölykeink meg ott fáznak meg a nagy mínuszban a budin. – A vajda szavait helyeslő kiáltások kísérik.

– Megmondtam, majd holnap. Ehhez testületi döntés kell.

– Nem így beszéltél tavaly, a választások előtt, Kazikám – mondja a vajda. – A Kacska Etel gyereke kórházba került, vesegyulladással, mert felfázott. A Bangó Jusztí lány a két hete nem jár iskolába, belázasodott.

– Honnan vegyek pénzt még egy klozetra? A kassza üres. Jó, ha a szociális segélyeket ki tudjuk fizetni, és a közmunka-díjakat.

– Onnan vedd, Kazikám, ahonnan a vadásztársaság bankettjére, meg a szabadtéri színpadra valót vetted.

– Azt külön alapról fizettük, a kulturális alapról.

Az elnök és a vajda nyugodtan, indulatok nélkül beszélgetnek. Azok beszélgetnek így, akik tudják, hogy mit akarnak. A választások említésére Vallyon Kazi összeráncolta a homlokát. Nagyon jól tudja, hogyha Kalapkötő nem szerzi meg neki a cigányok szavazatát, ma nem ő az elnök.

– Ígérd meg, hogy lesz közös vécé, Kazikám. Amíg nem teszed meg, addig nem megyünk haza. Az is kultúra, Kazikám, hogy szanaszét szarnak-e az iskolások a bodzabokrok között, vagy rendesen a helyére. Meg, tudod, Kazikám, a mi gyerekeink se szarnak büdösebbet, mint a máséi.

Az elnök töri a fejét, hogy mit feleljen erre.

– Rendben van, emberek, holnap kérek bontott téglát a téasztól és megépítünk a folyosó végén az iskolában egy újabb mosdót. Aki tud, jöjjön el társadalmi munkában segíteni.

Kalapkötő Ernő megkönnyebbülten sóhajt, kezét ráz az elnökkel. Előveszi a pipát és a szárával suhint egyet a tömeg felé a levegőben.

– Hallottátok, lesz klozett, oszlojtak.

A tömeg lassan szétszéled, megy mindenki a dolga után.

2

Düledező, nádtetős házikó simul az ártéri gáthoz. Az udvarán overallba öltözött férfi kenegeti a felfordított ladik fenekét kátránnyal. A ház előtt, a járdán Vallyon Kazi nyitogatja a dróttal összetákoltt kiskaput, de nem boldogul vele. Ráköszön a munkájába feledkező férfirra.

– Adjon isten, Robikám! De bezárkóztál.

Farkas Robi felnéz, odabiccent a kátránygőz mögül. Kelletlenül nyitja ki a kiskaput, int, hogy kerüljön beljebb. Nem túlzottan örül a látogatónak. Visszaballag a ladikhoz, kezébe veszi az ecsetet, újabb csíkokat húz vele a ladik fenekére. Hallgat, mintha megkukult volna.

A parányi udvaron és a fészkerben halász-szerszámok hevernek. Halomba dobált varsák, összetört bárka, rozsdás szigony. A fészkerben a falon még kézzel kötött háló is lóg, a fonalat alaposan megette az idő, szemei szétmállottak.

– Gondolkoztál-e az ajánlatomon, Robikám?

– Még nem eleget.

Vallyon Kazi panziót nyitott, a lánya nevére, tizenkét vendégszobája van, melegkonyhával. Közeleg a nyugdíj, aztán ezekben az új politikai változásokban sem tud igazán eligazodni. Úgy döntött, hogy vendéglő- és szállodatulajdonos lesz. Robit szeretné rábeszélteni, hogy hetente kétszer-háromszor főzzön nála halászlét bográcsban a vendégeinek.

– Pedig sürget az idő. Ha nem vállalod, szólok az öreg Csöröginek.

– Abból a halból ugyan nem esznek a vendégeid, amit Csörögi János fog. Reggeli harangszóra már olyan részeg, hogy nem tud beszállni a ladikba.

Kazi leereszkedett egy csonka bárkaorra, szuszogva fészkelődik.

– Annyi baj legyen, majd felszedi az asszony a varsákat, az öreg eddig is ráhagyta – mondja az elnök kevés meggyőződéssel.

– Háromszáz forintot ígértél egy bográcsért, meg a hal árát. Ennyiből nem tudom etetni a családot. – Farkas Róbert az egyetlen cigány halász a vidéken, és ő főzi a legfinomabb halászlét.

Az apjától tanulta a mesterséget, aki emberöltőn át járta a folyót és az ártéri vizeket. Robi avval szokott büszkélkedni, hogy az örege még Ferenc Jóskától kapta a Sajtói a kolopi zsilipig terjedő folyószakaszra a halászati jogot.

– Pedig, Robikám, hamarosan lejár az engedélyed, és azt nehezen újítja meg a vízügyi igazgatóság. Én tudnék segíteni neked. – Kazi töpreng kicsit, azután még megtoldja: – A szociális otthonban takarítónőt keresnek, szólj a feleségednek, a Rózsának ... így rendbe vagyunk, Robikám?

Farkas Róbert nem szívesen adja fel a függetlenségét, mert az neki mindennél drágább. Anélkül, hogy a tekintetét levenné a feketén csillogó ladikról, a fogain keresztül szűri a szavakat: – Bográcsenként négyszáz, és a hal ára, gilt?

– Megegyeztünk. Holnap harminc fős német csoportom érkezik, megfőzheted nekik azt a híres Farkas-féle halászlét.

Vallyon Kazi elköszön, elérte, amit akart. Sietős léptekkel távozik el a kerti kapun a portáról. Átvág a talajvizes, zsombékos réten, megy a Felső kocsmába, ahol Daku Flórical találkozik. Flóricalnak nem sikerült kitenni a szűrét a Végessy-kastélyból, így aztán vele is egyezkednie kell ásványvíz és gyógyiszap ügyben, amire ügy jönnek majd a külföldi vendégek, mint a légy a mézesbödönre. De tudja azt is, hogy ez az alkudozás kemény dió lesz.

*

Farkas Robi kis számolgatás után elégedett az elnökkel kötött üzlettel. Mindig is igyekvő ember volt. A hét gyereket iskolába járatta, a legkisebb, a Robi, az idén végez, ipari tanuló, lakatos lesz belőle. Szeretné, ha legalább a gyerekei kikapaszkodnának ebből a nyomorúságból. Eszébe jut a maga gyerekora. Itt a környéken az egyetlen munkaalkalom a fatelepen, a gőzfűrésznél volt. Cigányok, magyarok ott ültek a gáton naphosszat, napszámra várakozva. De legtöbben hiába dongatták magukat a legyekkel, mert a tulajdonos rafinált volt, csak azokat választotta ki napszámra, akinél szép lány volt otthon. Felírta őket a noteszába, majd csak úgy mellékesen odaszólt: „János, küldje el estére a Sárít takarítani.” A takarítás rendszerint úgy fejeződött be, hogy ágyba vitte őket, azután adott nekik egy darab szalonnát, darab kenyeret és mehettek haza.

A Farkas-családban tizenegy gyerek cseperedett fel. Egyedül Robi végezte el az elemi iskolát. A többiek kimaradtak, félanalfabéták. Ő nagyon szégyellte a szegénységüket. Farkas Róbert, mintha tegnap lett volna, úgy emlékezik egy összeírásra. Csinoska egyetemista lány jött a lepedőnyi kérdőívekkel. Alig tudott bemenni az ajtón. A szoba közepén pokróccal letakart szalmán Robiék vagy hatan szorongtak. A kemencepadkán, meg a sutban visítotak a kisebbek. Robi, a Dodó öccsével, éhes kamasztekintettel méregette a lányt, és disznóságokat sugdostak egymás fülébe. De hamarosan elment a kedvük, mert látták, hogy a lány undorral ül le az asztal mellé, és papírt csúsztat a keze alá, hogy ne kelljen az asztallaphoz érnie. Az apjuk sorolta a neveket. Farkas Mária, Farkas Sarolta, Farkas Róbert, Farkas József, azután az ötödik, hatodik. A lány idegesen nevetgélgni kezdett: „Fli-hi-hi. Oh, még egy. Nahát!” De nem jutott a végére. Szájához kapta a kezét és kiszaladt hányni.

Farkas Róbert még gyerekfejjel elhatározta, hogy kikecmereg ebből a feneketlen szegénységből. Iskola után dolgozni ment az erdőgazdasághoz. Szívósan dolgozott, nem váltogatta a munkahelyét, mint a többi cigány.

Húszévesen, amikor leszerelt a katonaságtól, megnősült, Kalapköti Ernő legszebb lányát, a Rózsit vette el. Hűséges, dolgos társra lett a vidám természetű asszonykában. Gyűjtöttek egy kis pénzt, kölcsönt vettek fel az OTP-től, és megvették a faluvégen ezt a kis házat, távol a cigányteleptől. Ha rosszat álmodik, még ma is a vályogvető gödör melletti viskóba álmodja magát, ahol az ajtóig ugráltak a vízből a békák. Pedig most már szépen élnek az asszonnyal. A téesz almáskertjében hat sort vállaltak művelésre, a halászat mellett ez is hoz egy kis jövedelmet. Békében élnek a faluban a magyarokkal is, csak akkor érzi, hogy lenézik a fajtája miatt, ha el kell hagynia a falu határát. Legutóbb is megbántódott, amikor a városból utaztak haza autóbusszon. Felesége batyura való ruhaneműt böngészett össze a leértékelt áruk boltjában. Ahogy

az asszony felszállt a buszra, látta, hogy a bejáró diákok fintorogva tágulnak mellőle. Az ő keményített blúzos, takaros, tiszta asszonykája mellől. Az öreg parasztság pedig, aki mellett helyet foglalt a Rózsinak, felállt, és csúfondárosan mondta, hogy így legalább lesz helye a batyunak is.

Ő kibámult az ablakon, nézte a távoli domboldalok egymásra futó síkját és nyelte a keserűséget.

Az őrmester rablógyilkost fog

Ez már a harmadik eset volt az idén. Ami még hihetlenebb, mind a háromszor betűről betűre hasonló forgatókönyv szerint zajlott le. A falu főterén hibátlan közvilágítás mellett, ugyanúgy vasárnapról hétfőre virradóra, ugyanazon az udvarra néző kamraablakon át hatolt be a betörő a bisztróba, magához vette a kétnapi hétvégi bevételt, aztán a közös padláson keresztül, felbontva a plafont, beugrott az ABC-be, ott összecsomagolt, és az ajtót belülről kinyitva, angolosan távozott.

Tolka Pityu körzeti rendőrnek az első esetre holtbiztos teóriája volt: az elkövető vagy elkövetők nem idevalósiak, idegenek, az ismeretlen tettes ellen a nyomozást meg kell szüntetni, és fizessen a biztosító. A második betörésnél már kétségei támadtak, mert a tettes az ABC-ből vastag marhabelet, tejet, majoránnát és egyéb fűszert vitt el nagy mennyiségben, s erről Tolka őrmester arra következtetett, hogy tejes stifondert készít a tolvaj, lévén disznóvágások időszaka. Ezt a vastag kolbászt pedig sehol a környéken nem készítik, csak nálunk, a receptjét hozzánk egy messziről ideszármazó sváb család hozta. Megtaláltak a főtéri szemetes kukákban annak a sajtnak a dobozából húszegynéhányat, amit előző pénteken szállítottak a boltba, és a betörésig egyetlen darabot sem adtak el belőle. Tolka Pityu erkölcsi világrendje összeomlott, azonnal kihívta a megyei kapitányságról a forrónyomos csoportot, ő pedig érkezésükig Hektorral, a nagy húszabálóval, biztosította a helyszínt. Hektor fajtiszta német juhász volt, olyan pedigrével, amely legalábbis Barbarossa Frigyes koráig nyüölt vissza. A kutya előkelő mélabúval szemlélte a sürgés-forgást, és csak akkor vakkantott egyet, amikor az ujjnyomos alhadnagy a porcsettellel megcsiklandozta az orrát. A nyomozás semmilyen eredményt nem hozott, sőt egyenesen zsákutcába jutott, megtépázva őrmesterünk szakmai tekintélyét, mert a falunkbeliek úgy fogták fel a dolgot, hogy Tolka tehetetlen, képtelen érvényt szerezni a törvénynek. Gúnyosan összenevettek a háta mögött, és újra emlegetni kezdték azt a nevezetes esetet, amikor Tolka Pityu rablógyilkost fogott.

Tavaly ősszel történt, egy ködös, velőig hatoló hideg novemberi estén. Két vadász, egyikőjük a helyi vadásztársaság vadászmestere, az utolsó járattal jött haza a buszon. Vendégként voltak hajtáson a szomszédos apróvadas területen. A buszon felfigyeltek egy idegenre, aki gyanúsán viselkedett. Az ülése mellé rakott sportszatyor cipzárját húzgálta, táskájában keresgélt. Az egyik keresgélés közben a vadászmester meglátott a táskában egy lefűrészelt csöví golyóspuskát, az orrvadászok kedvelt fegyverét. Azonnal elhatározták, hogy leszállásra kényszerítik az idegent, és a törvény kezébe adják.

Csak azt nem tudták, hogyan fogjanak a dologhoz. Végül is az idegen maga sietett a segítségükre: azután érdeklődött, hogy a végállomáson, a mi falunkban van-e fizetővendég-szolgálat. A két vadász egymás szavába vágva magyarázta, hogy van, hogyne lenne, és majd ők megmutatják, hogy hol adnak ki vendégszobát. A

vadászmester előrement a buszsofőrhöz, és a fülébe súgta, hol álljon meg. Leszálltak. Gangos parasztházba kísérték az idegent, egyenesen Tolka Pityu karjaiba, aki a hátul álló kacsintgató-kummogató vadászmester jelzéseiből azonnal átlátta a helyzetet, visszament a házba, hogy kap magára valamit, és megmutatja a szállást. Amikor visszajött – az idegen még mindig nem gyanakodott –, érces hangon, szinte diadalmasan szólította fel:

– Igazolja magát! A törvény nevében letartóztatom! – s már kattant is a bilincs a meglepett ember kezén.

Tolka Pityu másnap bekísérte a foglyot a megyei kapitányságra, ahol megtudta, hogy milyen nagy fogás a fickó. Országos körözést adtak ki ellene, többrendbeli betöréssel, gyilkossággal gyanúsítják.

Tolka Pityu őrmester a közbiztonság megszilárdítása terén tanúsított bátor magatartásáért magas kitüntetésben részesült.

Azon töpreng, amióta kihívták a harmadik betöréshez, és körbejárta az ismerős helyszínt, hogy ha tizedannyi szerencséje lenne, mint a múltkor a szállást kereső gyilkossal, visszaszerezhetné a renoméját.

Elhatározta, hogy maga lát hozzá a tettes kézrekerítéséhez, nem kellenek ide a megyeiek. Úgy gondolta, szagot fogat a kutyával, és az forró nyomon elvezeti őt a betörőhöz. Hektor szolgálatkészen ült a biztró udvarán, a kamra ablaka alatt, és biztató pillantást vetett gazdájára, hogy ne nyugtalankodjon, órá számíthat. Legalábbis Tolka Pityu ezt olvasta ki a kutya tekintetéből. Az őrmester fejében már készen állt a terv, amiben Elektornak főszerepet szánt. Előbb szagmintát hozott ki egy befőttes üvegben a biztróból. A pincérlány állítása szerint ugyanis a játékautomata mellett a széken talált szürke sál nem volt ott záraskor, csak a betörő hagyhatta ott. Az őrmester levágott belőle egy arasznyit és belegyömöszölte a dunsztos üvegbe. Hektor az életartott üvegbe beleszimatolt többször is, de nem jutott semmilyen következtetésre. Ült, csak ült a fenekén, fülén unottan igazított egyet, de az őrmester izgatott „Szimat! Hektor! Szimat!” biztatására meg se moccant. Aztán arra gondolt Tolka, hogyha a kamra ablakán, a tettes nyomában elindulna Hektor, talán nem állna meg, hanem elvezetné őt a rejtkehelyig. Fojtott, parancsoló hangon nógatta a kutyát, hogy ugorjon be az ablakon, de nem értették meg egymást. Ekkor megpróbálta felemelni és betuszkolni, ám Hektor elnehezedett az utóbbi években, vastag zsírpárnát növesztett, és még kapálódzva tiltakozott is a feladat ellen. De nem tett szemrehányást a kutyának, hisz már ő sem a régi, pocakot eresztett, ellustult. Egyszer már-már sikerült célt érnie, de Hektor az ablakpárkányról nem befelé ugrott, hanem vissza, elé a földre. Ekkor cselhez folyamodott, egy darab kolbászt dobott be az ablakon. Mintha Hektor érdeklődést mutatott volna, egyszercsak elrugaszkodott a talajtól és fent termett az ablakban. Eltűnt. Kínosan hosszú percek múltak el, bentről edénycsörgés és csámcsogás zaja hallatszott, ám a kutya nem mutatkozott. Eltelhetett már egy negyedóra, amikor jött Balázs, az üzletvezető, és közölte Tolkával, hogy Hektor a konyhai előkészítőben hagyott három kiló füstölt kolbászt egy szálíg felzabálta. Az őrmester jeges tekintettel végigmérte a vendéglőst, szórakozottan zsebre vágta a szürke sáldarabot, és elindult szolgálati helyére. Elhatározta, hogy a fűtött kis szobában rendezi gondolatait. Az utóbbi időben lidérces ismétlődő álmok gyötörték. Kergetett valakit, szorosán a nyomában volt már, és akkor hirtelen égő fájdalmat érzett a derekában, kiújult a lumbágója, le kellett ülnie, és futni hagyni a gazembert. Ébredés után még fokozta a rossz érzését, hogy mint álom az álomban beleálmodta a már ismerős történetbe azt is, hogy ez most nem álom, mint a múltkor, ez most valóban megtörténik vele. Megkeseredett az utóbbi időben, úgy érezte, egész élete zsákutcába jutott.

A betörést követő harmadik napon a tanácstikárnő nyitott be irodájába

lélekszakadva, és egy szuszra mondta:

– Pityukám, az isten szerelméért! Te itt ülsz, a betörőid meg a megállóban várják hatalmas csomagokkal a fél kilences buszt, viszik eladni a cuccot!

Ekkor határozta el, hogy nyugdíjba vonul.

A falugyűlés

Vallyon Kazinak elege volt az egészből. Azt már megszokta, hogy a legfurcsább ügyekben fordulnak hozzá az emberek, Bagi Mari néni kérése mégis meglepte. Az öregasszony kendője csücskét húzgálva, panaszos hangon mondta el, hogy az állatorvos harmadszorra sem tudta kivenni a Böske tehénből a borjút, mert állítólag angolkóros, és az „anyja tőgyibe lóg a feje”. Menjen azonnal, mielőtt megdöglik a tehén borjastól. Már csak ez hiányzott. Ma este hatkor, falugyűlésen akar számot adni a tanács munkájáról, és egy kicsit a maga szolgálatban eltöltött negyven esztendejéről is. És most itt van, ellik a Mari néni tehene. Nem sokáig töprenghetett; ha valóban órák óta kínlódik az a szegény jószág, előbb-utóbb beledöglik.

Ahogy kerékpárjával bekanyarodott a Bagi Mariék portájára, a fiatal állatorvosba ütközött, aki egy dézsa forró vízben mosogatta a kezét. Látszott rajta, ő már feladta.

– Jó, hogy jössz, elnök elvtárs – mondta fakó hangon –, azt mondják itt az emberek, hogy te már vettél ki angolkóros borjút.

– Vettem, vettem. Téeszelnök koromban, amikor abból éltem. Gyere, dokikám, veselkedjünk neki közösen, hátha ketten többre megyünk.

A doki arcán csekély lelkesedés tükröződött.

– Elkéstünk, a borjúnak mindenképpen vége.

– Igen? Akkor mentsük meg a tehenet. Hány kötelet használtál?

– Kettőt, még rá van kötve a két mellső lábra.

Kazi megnézte a tehenet. Nekigyürközött, benyúlt, és elégedetlenkedve csóválta a fejét.

– El sem tudom képzelni, hogy miért nem boldogultál. Hisz ennek a tehénnek olyan tág a szülőútja, mint az országút. Kérlek, hozzatok ide még egy kötelet.

Amikor megkapta, hurkot kötött rá, aztán újra benyúlt a tehénbe, kitapogatta a borjú kókadat fejét, és a szájába tette a hurkot.

– Segítsetek! – Az orvos és két bámészkodó szomszéd megragadta a kötélvégeket, és óvatosan húzni kezdték, miközben Vallyon Kazi gyúrta, gyömöszölte a fáradságtól alélt Böske tehén hasát.

Fél órás küszködéssel sikerült kihúzni a borjút. Megviselt volt, de élt. Az örömtől még a nemét is majdnem elfelejtették megállapítani – jól fejlett üsző borjú volt.

Mire az áldomást megitták, már remegő hátsó lábain támaszkodott, az anyja meg nyalogatta szalmába bicsaklott, vértől izsamós fejét. Lehet, hogy tényleg angolkóros ez a borjú, mintha az egyik lába rövidebb lenne egy kicsit, de Kazi megvigasztalta az öregasszonyt:

– Ne féljen, Mari néni, majd kinövi. Lehet ebből még rekordtejelő is.

Kazi felült a kerékpárra és hazakarikázott. Útközben azon gondolkodott, hogy nem is emlékszik rá, mikor volt utoljára ilyen sikerült napja, mint ez a mai.

A tanácsháza tetején a négy égtáj felé irányított hangszórókból a kis tanácstikárnő éneklő hangján ismétlődött vég nélkül a felhívás : „Értesítjük a falu lakosságát, hogy ma este, hat órakor, a művelődési ház nagytermében, falugyűlést tartunk. A gyűlés napirendi pontjai: egy, beszámoló a tanács munkájáról; kettő, pártok programjának ismertetése, helyi szervezetek megalakítása. Mindenkit szeretettel várunk!”

Annyi ideje maradt, hogy megmosakodjon és átöltözzön. Fél hatra ért a művelődési ház elé, ahová már megérkeztek a megyeszékhelyről a pártok propagandistái és szónokai. Az egyik helyi aktivista félrevonta, és fontoskodva súgta a fülébe, hogy lecserélte a vörös drapériát az elnökség asztaláról, mert az ugyebár, különösen a mai alkalomra... Megnyugtatta, hogy neki tökéletesen mindegy, mivel van leterítve az asztal. A teremben a hivatalos minőségben jelen levőkön kívül alig lézengett néhány helybeli lakos, azok még a megszokottnál is nagyobb közönnyel tekingettek szét a sok idegen láttán.

Amikor fellépett az emelvényre, már tudta, hogy nem a napok óta fogalmazott beszédét fogja elmondani. Néhány száraz adattal ismertette a hallgatósággal a közpénzek felhasználását, a szociális, kulturális és egészségügyi állapotot, azután pár szóval említést tett a vízműtársulás megalakulásáról. De mivel úgy látta, senkit sem érdekelnek túlságosan ezek a dolgok, belekezdett elbeszélni – a természetes részleteket sem mellőzve – Bagi Mari Böskéjének ellését.

Mintha némi érdeklődést látott volna az arcokon. Belelendült. Amikor a végére ért, fordított egyet a szavain, és így folytatta:

– Tisztelt falugyűlés! Ehhez az elletéshez tudnám hasonlítani a falu elmúlt évtizedeinek történetét. Olyan ez, mint a közösen világra hozott borjú, a Bagi Mari néni tehenéé; kicsit testi hibás, kicsit gyámoltalan, de él.

A képes beszédet hallván, a pártok képviselői zavartan feszengtek a helyükön. Vallyon Kazi mély lélegzetet vett és még ennyit mondott:

– Itt, a faluban, a közszolgálatban eltöltött negyven esztendő után átadom a helyem az új bábáknak – intett a pártok képviselői felé, és leballagott a pulpitusról.

Készült 500 példányban

**Ez a
275
példány**

**ISBN 21 963 400 649 3
ISSN 0866 – 4220**

Felelős szerkesztő: Tabák András

**910605 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető: Béres György mb. igazgató**

Terjeszti: a TÉKA Könyvértékesítő Vállalat
